

УДК 37.014.5(063)

Зовнішнє незалежне оцінювання як складова системи забезпечення якості освіти: ризиків та шляхів їх подолання

Олександр Сидоренко,

доктор соціологічних наук, професор,
Харківський регіональний центр оцінювання якості освіти

У 2017 р. зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО) результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти, було проведено в Україні вдесяте. «Результати проведення зовнішнього незалежного оцінювання свідчать про те, що його вплив на освітню систему в цілому та на систему загальної середньої освіти зокрема є значно більшим за традиційні механізми забезпечення якості освіти» — зазначено у Доповідній записці «Про підсумки проведення зовнішнього незалежного оцінювання у 2017 році», підготовленій Українським центром оцінювання якості освіти (УЦО-ЯО) до засідання Колегії Міністерства освіти і науки України [1].

Питання запровадження ЗНО як складової української освіти розглядали українські науковці Л. Гриневич, Ю. Ковальчук, О. Ляшенко, В. Темненков та ін.

Т. Вакуленко, В. Горох, А. Забуліоніс, А. Миляник, С. Раков та ін. досліджували світовий досвід проведення стандартизованих зовнішніх оцінювань з огляду на перспективу створення національної системи моніторингу якості освіти в Україні.

28 вересня 2017 р. набрав чинності новий Закон України «Про освіту». Розділ V цього нормативно-правового акта включає статті, які визначають мету розбудови та функціонування системи забезпечення

якості освіти, а також її складові: систему забезпечення якості в закладах освіти (внутрішня система забезпечення якості освіти); систему зовнішнього забезпечення якості освіти; систему забезпечення якості в діяльності органів управління та установ, що здійснюють зовнішнє забезпечення якості освіти. Зовнішнє незалежне оцінювання результатів навчання та моніторинг якості освіти визначені Законом як інструменти, процедури та заходи системи зовнішнього забезпечення якості освіти [2].

Отже, *актуальність теми, що розглядається у даному виступі*, викликана проведенням реформ в освіті, визначенням статусу зовнішнього оцінювання на законодавчому рівні. Базовий освітній закон вимагає глибокого осмислення і якнайшвидшої імплементації, оскільки провідна мета його прийняття — приведення освітньої системи у відповідність до вимог сучасного світу. Важливі завдання стоять зокрема і перед системою ЗНО. Розширюються її функції та зона відповідальності. Місію ЗНО на сучасному етапі розвитку системи можна охарактеризувати так: від контролю і оцінювання до активної участі у забезпеченні якості освіти.

Розглядаючи проблему ризиків в такій складній і відповідальній справі як ЗНО, в межах якої вирішується подальша

доля молодшої людини, її особистісні та професійні перспективи, ми намагалися окреслити шляхи реалізації завдань, що стоять перед ЗНО, на прикладі співпраці Харківського регіонального центру оцінювання якості освіти (ХРЦОЯО) та педагогічних працівників областей, що входять до зони його обслуговування — Полтавської, Сумської, Харківської.

Уже сьогодні можна констатувати суттєві зрушення у створенні системи забезпечення якості освіти у регіоні. Багаторічний досвід співпраці ХРЦОЯО та департаментів науки і освіти областей, які входять в зону його обслуговування, щодо проведення ЗНО та аналізу його результатів має своїм наслідком сприйняття педагогічною громадськістю системи зовнішнього оцінювання як важливого інструменту аналізу якості освіти. ЗНО забезпечує об'єктивне вимірювання навчальних досягнень випускників закладів загальної середньої освіти. Аналіз результатів ЗНО, які доводяться до громадськості, дозволяє виявити проблеми шкільної

освіти, рівень її якості, окреслити можливі шляхи вирішення цих проблем [3, с. 30] і тим самим зняти значні ризики у вивченні долі кожного випускника школи, та й школи в цілому.

Порівняльний аналіз питомої ваги учасників, які не склали ЗНО, наприклад Харківської області, можна подати у формі своєрідних «рік», побудованих за такою методикою:

- 1) обчислюється питома вага учасників, які не склали ЗНО з конкретного предмета по Україні (базисне значення);
- 2) обчислюється така ж питома вага по області;
- 3) розраховується індекс області, який показує, на скільки відсотків питома вага по цій області більше або менше порівняно з питомою вагою по Україні [4].

Чим цей показник менший, тим ситуація краща.

На рис. 1 подано динаміку питомої ваги учасників ЗНО Харківської області з української мови і літератури, які не склали тестування з цього предмета. Оче-

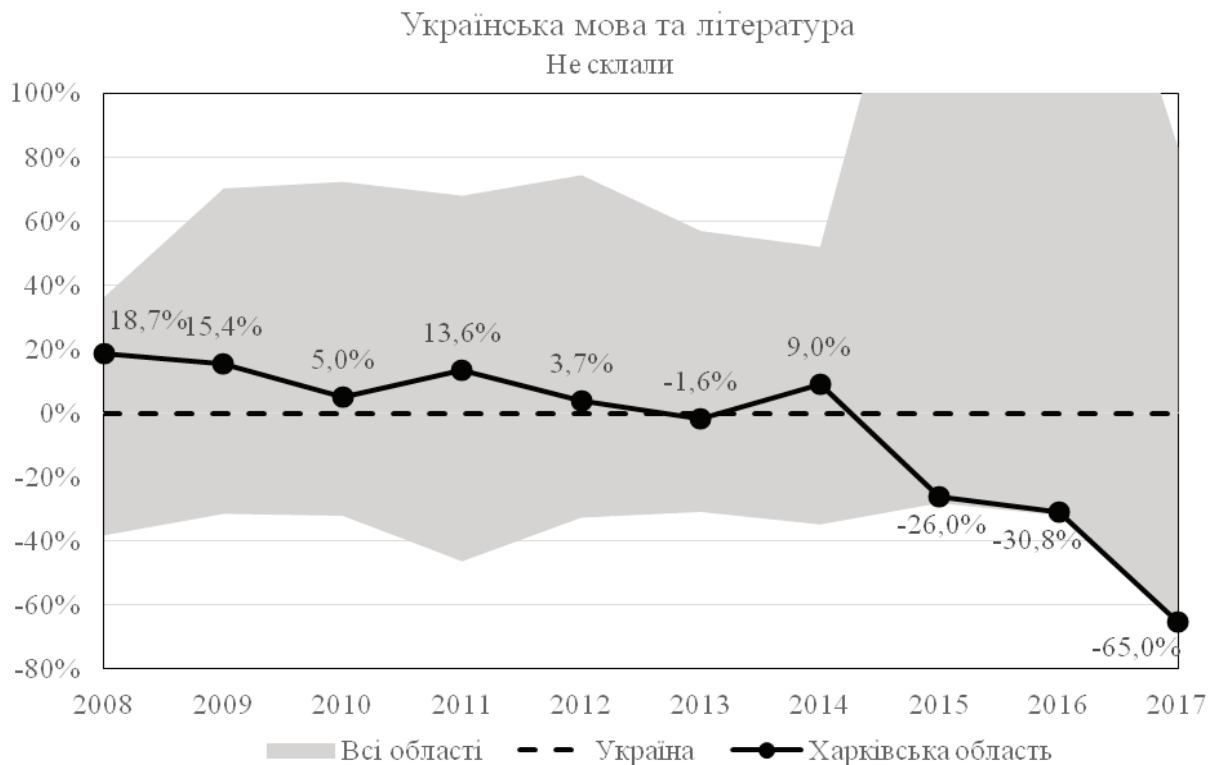

Рис. 1. Динаміка питомої ваги учасників ЗНО Харківської області з української мови і літератури, які не склали тестування

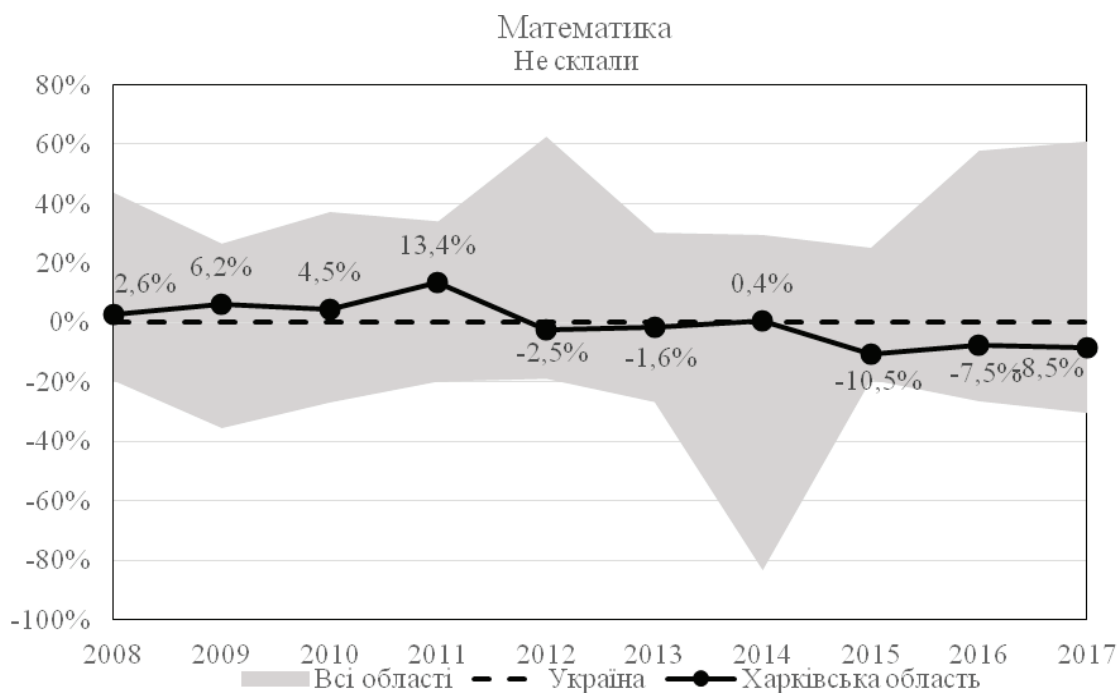

Рис. 2. Динаміка питомої ваги учасників ЗНО Харківської області з математики, які не склали тестування

видно, що з 2014 р. ситуація покращується, тобто щороку зменшується відсоток учасників ЗНО, які не подолали рубіж, мінімально достатній для участі в конкурсі на вступ до ВНЗ.

На рис. 2 подано динаміку питомої ваги учасників ЗНО тієї ж області, які не склали тестування з математики. З цього предмета область не має стійкої позитивної динаміки за показником «не склав».

За описаною вище методикою можна здійснити порівняльний аналіз питомої ваги учасників ЗНО, які отримали 175 і більше балів, тобто тих, хто найбільш успішно склав тестування з предмета. Зрозуміло, що у даному випадку кращою буде вважатися ситуація при вищому показнику.

На рис. 3 подано динаміку питомої ваги учасників ЗНО Харківської області з української мови і літератури, які отримали 175 і більше балів з цього предмета. З 2014 р. по 2016 р. ситуація покращувалася, проте у 2017 р. відбулося суттєве зниження показника. Ще гіршим є стан справ в області за даним показником з математики (рис. 4).

Очевидно, що окреслена ситуація потребує оперативного управлінського реагування. Результати ЗНО — це не тільки і не стільки рейтинг в загальноукраїнському заліку, це в першу чергу конкурентоспроможність випускника. І тут звичайно потрібно зняття будь-яких ризиків необ'єктивності, недостатньої чіткості, непорозумінь.

Слід зауважити, що офіційний звіт про проведення ЗНО щорічно надається УЦО-ЯО і є доступним для усіх зацікавлених осіб. Проте отримані за результатами проведених загальнонаціональних тестувань статистичні дані до цього часу не стали об'єктом системних досліджень. Відсутні також рекомендації педагогам-практикам щодо вдосконалення навчального процесу. За результатами ЗНО не зроблено жодних висновків щодо вдосконалення стандартів, програм, підручників, хоча деякі з цих висновків лежать просто на поверхні.

Зрозуміло, що загальні тенденції як в межах держави, так і окремої адміністративної одиниці формуються результатами конкретних закладів освіти. Для того, щоб кожен учитель міг проаналізувати

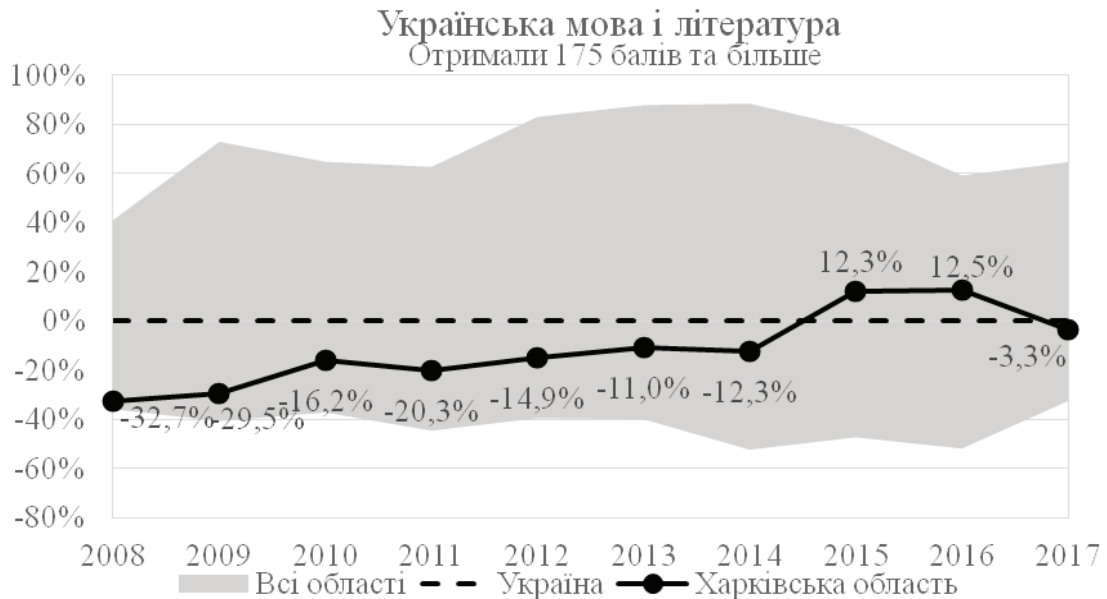

Рис. 3. Динаміка питомої ваги учасників ЗНО Харківської області з української мови і літератури, які отримали 175 і більше балів

результати своїх учнів, які брали участь в ЗНО, у 2017 р. УЦОЯО започаткував роботу нового сервісу — «Успішність проходження ЗНО». Представники закладів освіти матимуть можливість порівняти

результати виконання завдання випускниками школи з показниками на рівні району, міста. Для кожного із завдань сертифікаційної роботи вказано відсоток набраних учнями класу (закладу) балів

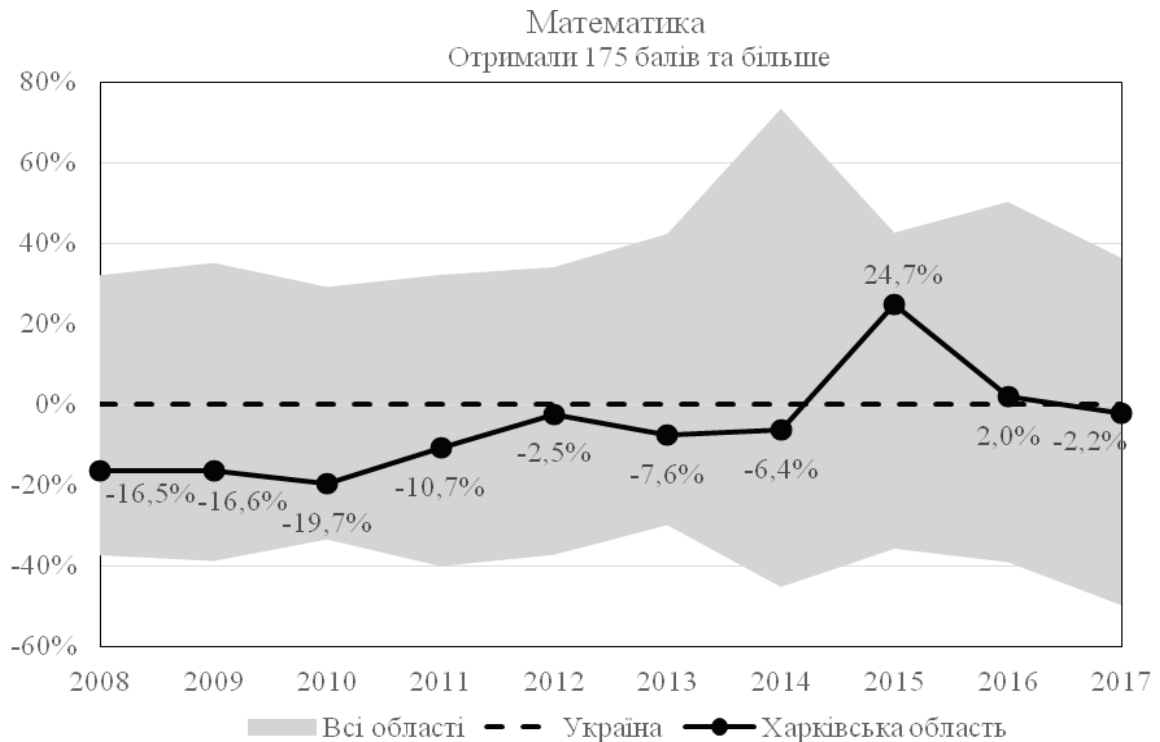

Рис. 4. Динаміка питомої ваги учасників ЗНО Харківської області з математики, які отримали 175 і більше балів

від максимально можливої кількості тестових балів, що могли отримати учні, які проходили тестування з певного навчального предмета [5].

На наш погляд, рекомендації щодо підвищення якості освіти (надання освітніх послуг) можуть бути такими:

1. Здійснення аналізу розподілу закладом освіти годин варіативної складової навчального плану з урахуванням результатів анкетування учнів 11-х класів та їх батьків щодо попередньої обіраності предметів ЗНО.

2. Діагностування фахового рівня вчителів 10-11 класів із використанням завдань та елементів процедури проведення ЗНО.

3. Забезпечення адресної фахової методичної допомоги вчителям 10-11 класів, які продемонстрували достатній, середній або низький рівень виконання завдань ЗНО.

4. Надання адресної методичної допомоги щодо правильного застосування критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів вчителям, які викладали в 11-х класах у попередньому навчальному році та продемонстрували низький рівень об'єктивності оцінювання (за аналізом порівняння результатів ДПА та річних оцінок).

5. Організація фахової методичної підтримки вчителів 10-11 класів за результатами аналізу вчителями, які викладали в 11-х класах у попередньому навчальному році, виконання завдань їх учнями (сервіс УЦОЯО).

Наведені рекомендації можуть бути адресовані органам управління закладами освіти, методичним службам, керівникам закладів освіти.

Керівникам закладів освіти, крім того, вважаємо за необхідне зауважити на вирішенні таких важливих питань:

1. Коригування персонального складу вчителів, які викладають у 10-11 класах на підставі аналізу результативності ЗНО.

2. Розподіл годин варіативної складової з урахуванням результатів анкету-

вання учнів 11-х класів та їх батьків щодо попередньої обіраності предметів ЗНО для забезпечення повторення та систематизації навчального матеріалу.

3. Організація вчителями, які викладали в 11-х класах у попередньому навчальному році, аналізу виконання завдань їх учнями (сервіс УЦОЯО) та підготовка інформації для узагальнення методичною службою.

4. Забезпечення участі вчителів, які викладають у 10-11 класах, у пролонгованих дистанційних семінарах, організованих ХРЦОЯО.

5. Здійснення контролю за якістю проведення уроків, у тому числі з тем, які за результатами проведення ЗНО у попередні роки виявилися найгірше засвоєними учнями закладу освіти.

6. Організація для 11 класів тематичного контролю (тренувального тестування) у тестовому форматі та доведення результатів до батьків.

7. Забезпечення якісної роботи психолога.

Усе наведене вище дозволяє зробити висновок, що основними завданнями системи ЗНО у забезпеченні якості освіти мають стати:

- не тільки надання закладам освіти, установам управління освітою різних рівнів достовірної та повної інформації за результатами проведення загальнонаціональних тестувань, а й формування культури її використання для зняття будь-яких ризиків необ'єктивності або помилковості прийняття ефективних рішень у галузі освітньої політики й оцінки їх дієвості;
- забезпечення даними про якість національної системи освіти у рамках міжнародних порівняльних досліджень з метою інтеграції національної системи освіти у єдиний освітній простір Європи і світу і забезпечення її конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг в умовах глобалізації.

Література

1. Про підсумки проведення зовнішнього незалежного оцінювання у 2017 році [Електронний ресурс] : рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 02.11.2017 протокол № 8/2-20. — Режим доступу : [http://mon.gov.ua/about/kolegiya-ministerstva/rishennya-kolegiyi-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-\(2017-rik\).html](http://mon.gov.ua/about/kolegiya-ministerstva/rishennya-kolegiyi-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-(2017-rik).html) (дата звернення 15.11.2017).
2. Про освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII // Законодавство України. — URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 10.01.2018).
3. Сидоренко О. Якість загальної середньої освіти крізь призму ЗНО: До питання про створення національної системи моніторингу якості освіти // Вісник ТІМО. — 2013. — № 1-2. — С. 29-32.
4. Офіційні звіти про проведення ЗНО [Електронний ресурс] // Український центр оцінювання якості освіти. — Режим доступу : <http://testportal.gov.ua/ofzvit/>.
5. Учителі зможуть проаналізувати, як виконують завдання ЗНО їх учні [Електронний ресурс] // Український центр оцінювання якості освіти. — Режим доступу: <http://testportal.gov.ua/2017/10/31/uchyteli-zmozhut-proanalizuvaty-yak-vikonuyut-zavdannya-zno-yihni-uchni/>.

O. Sydorenko

External Independent Testing as a Component of the System of External Quality Assurance in Education

Abstract

This paper examines a role of External Independent Testing (EIT) as a component of the system of external quality assurance in education. The author defines the mission of EIT in its present state as a transition from control and evaluation to active involvement in the process of quality assurance in education.

The author analyzes capacity of EIT to provide educational institutions, educational authorities of different levels and all stakeholders with reliable and full information for effective decision-making in the sphere of educational policies. The author shares experience of cooperation in this sphere between Kharkiv Regional Center for Educational Quality Assessment and educational authorities, departments of methodology of Kharkiv, Sumy and Poltava Oblasts. The article deals with certain results of EIT, characterizes information resources that educational institutions can use to perform in-depth analysis and overcome identified problems. The article contains recommendations for the improvement of educational services, addressed to departments of education, departments of methodology and heads of educational institutions.

Key words: External Independent Testing, education quality, system of education quality assurance, system of external education quality assurance, educational authorities, educational institutions.